

การศึกษาความสัมพันธ์ในครอบครัวบุญธรรม :กรณีศึกษาครอบครัวบุญธรรมไทย ที่รับอุปการะบุตรบุญธรรม อายุระหว่าง 5 – 8 ปี จากสถานสงเคราะห์เด็กบ้านแคนทอง จังหวัดขอนแก่น

A Study of Adoptive Families Relation : Case Studies in Adopted Thai Families
Bringing up the 5 – 8 year Adopted Children from Kaenthong Children Home, Khon
Kaen Province.

กนกฐิณี พันภักดี¹⁾ สุวรี ศิวะแพทย์²⁾

Kanoktinee Panpakdee¹⁾ Suwaree Sivabaedya²⁾

¹⁾ สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษาและการให้คำปรึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Department of Educational Psychology and Counseling, Faculty of Educational, Khon Kaen University

²⁾ รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษาและการให้คำปรึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Associate Professor, Department of Educational Psychology and Counseling, Faculty of Educational, Khon Kaen University

บทคัดย่อ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ในลักษณะการศึกษารายกรณี (Case Study) มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ ใน 3 ประเด็นหลัก คือ ประเด็นด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวบุญธรรม กับบุตรบุญธรรม ประเด็นด้านความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว บุญธรรมกับชุมชน และประเด็นด้านความสัมพันธ์ ระหว่างครอบครัวบุญธรรมกับโรงเรียน กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัย คือครอบครัวบุญธรรมที่รับอุปการะ เด็กกำพร้า อายุตั้งแต่ 5 – 8 ปี จากสถานสงเคราะห์เด็ก-บ้านแคนทอง จังหวัดขอนแก่น เป็นบุตรบุญธรรม จำนวน 4 ครอบครัว ได้แก่ ครอบครัวบุญธรรมในจังหวัดขอนแก่น จำนวน 2 ครอบครัว และครอบครัวบุญธรรม ในจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 2 ครอบครัว โดยใช้การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured) และใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และใช้การทดสอบทางจิตวิทยา ด้วยวิธีการทดสอบ ชนิดฉายภาพจิต (Projective Tests) โดยใช้การวาดภาพ บ้าน-ต้นไม้-คน (House-Tree-Person-Test or H-T-P Test)

ผลการวิจัย พบว่า

ประเด็นด้านความสัมพันธ์ในครอบครัวบุญธรรมกับบุตรบุญธรรม พบว่า ครอบครัว บุญธรรม และบุตรบุญธรรม มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการมอบความรัก ความอบอุ่น ความห่วงใย ใส่ใจกันอย่าง สม่าเสมอ ทั้งในยามปกติและยามเจ็บป่วย สมาชิกในครอบครัวให้ความเคารพ และให้กำลังใจ ซึ่งกันและกัน เป็นประจำ สมาชิกทุกคนในครอบครัวรู้จักหน้าที่ของตน และรับผิดชอบงานในหน้าที่ของตนเองได้เป็นอย่างดี

*Corresponding author. Tel.: +66(0)8-6843-4030

Email address: Sakwua6noknee@gmail.com

บุตรบุญธรรมทุกคน ได้รับการอบรมสั่งสอน และปลูกฝังสิ่งที่ดีงามอยู่เสมอ สมาชิกในครอบครัวมีกิจกรรมที่ทำร่วมกันอยู่เป็นประจำ เช่น การรับประทานอาหารเย็นร่วมกัน การทำงานบ้านร่วมกัน การออกกำลังกายร่วมกัน

ประเด็นด้านความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวบุญธรรมกับชุมชน พบว่าครอบครัวบุญธรรม มีสัมพันธ์ภาพที่ดีกับคนในชุมชน และเปิดเผยเรื่องการรับเด็กมาอุปการะเป็นบุตรบุญธรรมกับชุมชน โดยไม่คิดที่จะปิดบังทางด้านคนในชุมชนได้ให้การยอมรับเด็ก และครอบครัวเป็นอย่างดี คนในชุมชน ต่างก็รักและเอ็นดูเด็กเป็นอย่างมาก เด็กๆปรับตัวเข้ากับคนชุมชนได้ เมื่อหมู่บ้านมีงานประเพณี ครอบครัวบุญธรรม ต่างก็ให้ความร่วมมือร่วมแรง ร่วมใจกับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี ครอบครัวบุญธรรม และคนในชุมชนมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเอื้ออาทรต่อกัน ไม่มีความขัดแย้ง บาดหมางต่อกันแต่อย่างใด

ประเด็นด้านความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวบุญธรรมกับโรงเรียน พบว่า ครอบครัวบุญธรรมกับโรงเรียน มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน สมาชิกทุกคนในครอบครัวต่างให้การสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ยินดีและเต็มใจให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียน ตลอดจนคุณครูมีความสนใจ ดูแล และ ใส่ใจในอารมณ์จิตใจ สังคม และความรู้สึกนึกคิดของเด็กระหว่างที่อยู่ในโรงเรียนเป็นอย่างดี เด็กมีพัฒนาการสมวัย ร่าเริงแจ่มใส เข้ากับเพื่อน ๆ และคุณครูได้ดี

คำสำคัญ : กรณีศึกษา ความสัมพันธ์ในครอบครัวบุญธรรม วิธีการทดสอบชนิดฉายภาพจิต

Abstract

This research was a Qualitative Research as a Case Study. The objective was to study the relationship in 3 major issues as follows: 1) the issue of relationship between the adopted family and adopted child, 2) the issue of relationship between the adopted family, and the community, and 3) the issue of relationship between the adopted family and school. The target group using in this study consisted of 4 adopted family adopting the orphans with ages ranging from 5-8 years old from the Children Welfare Institute called Ban Kan Tong, Khon Kaen Province including 2 adopted families, and 2 adopted families in Roi-ed Province by using the Semi-structured Interview as well as In-depth Interview, and Projective Tests by using the House-Tree-Person or H-T-P Test.

The research findings found that:

For the issue of relationship between the adopted family and adopted child, found that the adopted family and adopted child had good relationship with each other. They shared their love, warm, concern, and attention continuously both in normal situation, and when they were sick. The family members paid their respect as well as encouraged one another regularly. Every family member knew one's own duty, and was responsible for one's own duty work very well. Every adopted child was brought up and inculcated good thing regularly. The family members collaborated in activities regularly, for instance, to have dinner, to do housework, and to exercise.

For the issue of relationship between the adopted family and community, found that the adopted families had good relationship with community people as well as opened the truth of their adoption for adopted child, to the community without concealing the fact. The community people accepted both of

the children, and families very well. Community people loved as well as had compassion for children very much. The children could adjust themselves with community people. When the village offered traditional rite, the adopted families collaborated in by dedicating both of physical and spiritual strength with community people very well. The adopted families and community people were charitable as well as cared for each other without conflict or a break in friendly relations.

For the issue of relationship between adopted families and school, found that the adopted families and school had good relationship with each other. Every family member supported various school activities. They were pleased and willing to cooperate with school. In addition, the teachers were interested in, cared for, and paid their attention to the children's emotion, mind, society, and feeling while they were in school very well. The children were mature, cheerful, and could get along well with their friends as well as teachers.

Keyword : Case Study, Adoptive family Relationship, Projective Tests

บทนำ

ครอบครัวเป็นหน่วยเล็กที่สุดของสังคม แต่มีความสำคัญมากที่สุด เนื่องจากการพัฒนาคนเริ่มต้นที่ครอบครัว เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูดีจากครอบครัว มีพื้นฐานทางด้านจิตใจดี ด้านความเป็นอยู่ที่ดี สภาพแวดล้อมดี ย่อมส่งผลให้เขาเจริญเติบโตเป็นคนดีที่มีคุณภาพ ดังนั้นพ่อแม่จึงถือว่าเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งต่อการเลี้ยงดูเด็ก และคงเป็นเรื่องละเอียดอ่อนไม่ใช่เกี่ยวกับการจะเลี้ยงลูกให้มีความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย และจิตใจ รวมไปถึงมีคุณธรรมเป็นเด็กดีของสังคม ดังนั้น พ่อแม่จึงต้องให้ความสำคัญต่อเด็ก ต้องมีความรู้ เข้าใจในธรรมชาติความต้องการ และพัฒนาการของเด็กเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็ก [13] เด็กที่เติบโตมา ในครอบครัวที่มีความสัมพันธ์อันดีต่อ จะสามารถป้องกันปัญหาต่างๆ ที่อาจเกิดขึ้นกับเด็กได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่ถ้าเด็กที่เติบโตมาจากครอบครัวที่มีความขัดแย้ง หรือมีความรู้สึกที่ไม่เป็นมิตรต่อกัน ถือว่าเป็นลักษณะของสัมพันธ์ภาพที่ไม่ดีภายในครอบครัว ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาตามมาอีกมากมาย เช่น ปัญหาด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว ปัญหาการเลี้ยงดูเด็กไม่เหมาะสม ปัญหาการทอดทิ้งเด็ก ปัญหาเด็กกำพร้าขาดผู้ดูแล เด็กต้องเข้ามาอยู่ในความดูแลสถาบันของรัฐมากขึ้น [8]

จากปัญหาดังกล่าว กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ ได้มีแนวทางการให้ความช่วยเหลือเด็ก

ในสถานสงเคราะห์ฯ โดยให้ความสำคัญกับสถาบันครอบครัว จึงได้ดำเนินการจัดหาครอบครัวทดแทนถาวรในรูปแบบครอบครัวบุญธรรมให้กับเด็ก เพื่อให้เด็กเติบโตในสถานสงเคราะห์น้อยที่สุด และส่งเสริมครอบครัวบุญธรรมในการพัฒนา และเลี้ยงดูเด็กให้มีคุณภาพภายใต้แนวคิดที่ว่า “ครอบครัวเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในการพัฒนาเด็กให้มีคุณภาพที่ดี และเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีในอนาคต” [10]

จากแนวทางการช่วยเหลือเด็กให้อยู่กับครอบครัวบุญธรรม สถานสงเคราะห์เด็กบ้านแคนทอง จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นหน่วยงานหนึ่งในสังกัดกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ จึงได้ดำเนินการงานบุตรบุญธรรม โดยการมอบเด็กให้เป็นบุตรบุญธรรม กับชาวไทย และชาวต่างประเทศ จากสถิติย้อนหลัง 3 ปี พบว่าสถานสงเคราะห์ฯ ได้มอบเด็กให้เป็นบุตรบุญธรรม จำนวน 83 คน ดังนี้ปี 2552 มอบเด็กให้เป็นบุตรบุญธรรมชาวไทย จำนวน 10 คน ชาวต่างประเทศ จำนวน 15 คน [6] ปี 2553 มอบเด็กให้เป็นบุตรบุญธรรมชาวไทย จำนวน 8 คน ชาวต่างประเทศ จำนวน 29 คน [7] ส่วนปี 2554 มอบเด็กให้เป็นบุตรบุญธรรมชาวไทย จำนวน 5 คน ชาวต่างประเทศ จำนวน 16 คน [8] จากสถิติดังกล่าว

สถานสงเคราะห์เด็กบ้านแคนทองจึงได้ดำเนินการติดตามผลครอบครัวบุญธรรมขึ้น เพื่อให้คำปรึกษาเรื่องการเลี้ยงดูเด็กกรณีครอบครัวประสบปัญหาได้รับทราบถึงความเป็นอยู่ของเด็ก พัฒนาการ ตลอดจนปัญหาต่าง ๆ ของครอบครัวในการเลี้ยงดูเด็กที่เป็นบุตรบุญธรรม ได้แก่ ปัญหาพฤติกรรมของเด็ก ปัญหาการยอมรับเด็กของชุมชน และปัญหาที่สำคัญคือ การเริ่มต้นบอกเด็กว่าเป็นบุตรบุญธรรม โดยครอบครัวส่วนใหญ่ ในสังคมไทย ยังไม่มีความกล้าหรือความพร้อมที่จะบอกเด็ก จนทำให้บางครอบครัว เมื่อเด็กทราบความจริงว่าไม่ใช่บุตรแท้ ๆ โดยสายโลหิตของบิดามารดา จึงมักเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว

จากปัญหาต่าง ๆ ในการรับเด็กไปเป็นบุตรบุญธรรมดังกล่าว สะท้อนให้เห็นว่าการดำเนินชีวิตของคนในสังคมได้แปรเปลี่ยนไป โดยเฉพาะด้านความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ซึ่งประกอบด้วยสมาชิกสำคัญ ได้แก่ พ่อ แม่ ลูก และบุคคลสำคัญอื่น ๆ เช่น ปู่ ย่า ตา ยาย วิธีการอบรมเลี้ยงดูบุตร ก็ได้ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสความเติบโตของสังคมบริโภคนิยม และความผูกพันต่อกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวเริ่มถูกบั่นทอนซึ่งส่งผลทำให้ความเข้มแข็งของครอบครัวเสื่อมถอยลง [9] ยิ่งไปกว่านั้นหากบิดามารดามีข้อขัดแย้งบ่อย ๆ โดยไม่มีเหตุผลก็ย่อมสร้างนิสัยให้เด็กคล้อยตามไปด้วย เด็กอาจจะมีอารมณ์ขุ่นมัว เศร้าหมองขาดเหตุผลและเข้ากับคนอื่นได้ยาก จะเห็นได้ว่าสัมพันธ์ภายในครอบครัวและการสร้างความผูกพันระหว่างพ่อ-แม่-ลูกซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญต่อพัฒนาการและความอยู่ดีมีสุขของลูก การที่พ่อแม่อยู่พร้อมหน้าในครอบครัว เด็กจะเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างลูกกับครอบครัวมีความแน่นแฟ้น ลูกจะรักพ่อแม่ มีภูมิคุ้มกัน และไม่เกี่ยวข้องกับอบายมุข [9]

จากผลการดำเนินงานด้านบุตรบุญธรรม และปัญหาต่างๆ ดังที่กล่าวมาแล้วนั้น ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาความสัมพันธ์ในครอบครัวบุญธรรม

ว่าครอบครัวมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันหรือไม่ และหากครอบครัวไม่มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันจะส่งผลอย่างไรต่อเด็กและครอบครัวบุญธรรม เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาพัฒนาและปรับปรุง งานบุตรบุญธรรม ของหน่วยงาน และจัดทำเป็นองค์ความรู้ (Knowledge Management) สำหรับเป็นข้อมูลแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง และสถานสงเคราะห์เด็กอ่อน ของกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการทั้ง 7 แห่ง ได้แก่ สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนปากเกร็ด สถานสงเคราะห์เด็กอ่อนพญาไทสถานสงเคราะห์เด็กอ่อนรังสิต สถานสงเคราะห์เด็กบ้านเวียงพิงค์ สถานสงเคราะห์เด็กบ้านสงขลา สถานสงเคราะห์เด็กชายบ้านศรีธรรมราช และสถานสงเคราะห์เด็กหญิงอุดรธานี เพื่อนำไปพัฒนาและ ต่อยอดงานบุตรบุญธรรมของหน่วยงาน ให้มีคุณภาพ และเกิดประโยชน์สูงสุดแก่เด็กต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ในครอบครัวบุญธรรมไทย ที่รับอุปการะบุตรบุญธรรม อายุระหว่าง 5-8 ปี จากสถานสงเคราะห์เด็กบ้านแคนทอง จังหวัดขอนแก่น ใน 3 ประเด็น คือ

1. ความสัมพันธ์ในครอบครัวบุญธรรมกับบุตรบุญธรรม
2. ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวบุญธรรมกับชุมชน
3. ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวบุญธรรมกับโรงเรียน

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

1. ความสัมพันธ์ในครอบครัว หมายถึง การที่สมาชิกแต่ละคนปฏิบัติหน้าที่ของตนเองได้อย่างเหมาะสม มอบความรัก ความอบอุ่น ความห่วงใย และความเอื้ออาทรให้แก่กันอยู่เสมอ ตลอดจนมีการพูดคุยปรึกษาหารือกันระหว่างสมาชิกในบ้าน และใช้เวลาในการอยู่ร่วมกัน ทำกิจกรรม

ต่าง ๆ ร่วมกันอยู่เป็นประจำโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สุขแก่บุคคล ในครอบครัวโดยตรง และแก่สังคมด้วย

2. ความสัมพันธ์ในครอบครัวบุญธรรมกับบุตรบุญธรรม หมายถึง การปฏิบัติตน หรือ การแสดงออกของครอบครัวบุญธรรม และบุตรบุญธรรม ที่แสดงออกต่อกัน

3. ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวบุญธรรมกับชุมชน หมายถึง การแสดงออกระหว่างครอบครัวบุญธรรมกับชุมชน ตลอดจนการรับรู้ถึงข้อมูลของครอบครัวบุญธรรม ในฐานะที่เป็นสมาชิก ส่วนหนึ่งของชุมชน

4. ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวบุญธรรมกับโรงเรียน หมายถึง การแสดงออกระหว่างครอบครัวบุญธรรมกับโรงเรียน ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในการอบรมสั่งสอนให้แก่บุตรบุญธรรม

5. ครอบครัวบุญธรรม หมายถึง บุคคลที่รับเด็กจากสถานสงเคราะห์เด็กบ้านแคนทอง จังหวัดขอนแก่น ไปอุปการะเลี้ยงดูอย่างบุตร และเป็นผู้ปกครองโดยชอบตามกฎหมายพระราชบัญญัติการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม

6. บุตรบุญธรรม หมายถึง เด็กที่อยู่ในความอุปการะของบุคคลซึ่งรับเด็กจากสถานสงเคราะห์-เด็กบ้านแคนทอง จังหวัดขอนแก่น ไปอุปการะเลี้ยงดูอย่างบุตร ตามพระราชบัญญัติการรับเด็กเป็นบุตรบุญธรรม ซึ่งมีอายุระหว่าง 5-8 ปี

7. สถานสงเคราะห์เด็กบ้านแคนทอง จังหวัดขอนแก่น หมายถึง หน่วยงานหนึ่งในสังกัดกรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ซึ่งรับอุปการะเด็กที่ครอบครัวประสบปัญหาทางสังคม ในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น ครอบครัวยากจน ครอบครัวแตกแยก เด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูไม่เหมาะสม เด็กถูกทอดทิ้ง อายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 6 ปี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเป็นการศึกษาวิจัยเฉพาะกรณี (Case Study) ซึ่งผู้วิจัยมุ่งศึกษาถึงความสัมพันธ์ในครอบครัวบุญธรรมไทย ใน 3 ประเด็น คือ ความสัมพันธ์ในครอบครัวบุญธรรมกับบุตรบุญธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวบุญธรรมกับชุมชน และความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวบุญธรรมกับโรงเรียน

1. กลุ่มเป้าหมาย

ผู้วิจัยได้คัดเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยผู้วิจัยได้คัดเลือกครอบครัวบุญธรรมไทยในจังหวัดขอนแก่น และครอบครัวบุญธรรมจังหวัดร้อยเอ็ด จำนวน 4 ครอบครัว โดยได้คัดเลือกครอบครัวบุญธรรมไทยจากคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1.1 เป็นครอบครัวที่รับเด็กกำพร้าจากสถานสงเคราะห์เด็กบ้านแคนทอง จังหวัดขอนแก่น ไปอุปการะเป็นบุตรบุญธรรม

1.2 เป็นครอบครัวที่รับเด็กชายหรือเด็กหญิง อายุตั้งแต่ 5 – 8 ปี ไปอุปการะเป็นบุตรบุญธรรม

1.3 เป็นครอบครัวที่สามารถติดต่อและติดตามได้ในปัจจุบัน

1.4 เป็นครอบครัวที่สมัครใจ และให้ความยินยอม ให้ผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษาและเก็บข้อมูลในการทำวิจัย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 การสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง
โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) ผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือที่เป็นแบบสัมภาษณ์ขึ้นด้วยตนเอง จำนวน 3 ฉบับ โดยพัฒนาจากแบบสำรวจต้นทุนชีวิตเด็กวัยเรียนช่วงชั้น ป.1 – ป.3 ของพรพนพิมล หล่อตระกูล และคณะ ปีพุทธศักราช 2553 แบบสัมภาษณ์ 3 ฉบับ ได้แก่

1) แบบสัมภาษณ์ครอบครัวบุญธรรมไทย

2) แบบสัมภาษณ์บุคคลในชุมชนที่คุ้นเคยและสนิทสนมกับกลุ่มเป้าหมาย

3) แบบสัมภาษณ์ครูพี่เลี้ยง หรือครูประจำชั้นของเด็กที่ครอบครัวบุญธรรมไทยรับไปอุปการะเป็นบุตรบุญธรรม

2.2 การทดสอบทางจิตวิทยา ด้วยวิธีการทดสอบชนิดฉายภาพจิต โดยใช้การวาดภาพบ้าน-ต้นไม้-คน (House-Tree-Person-Test or H-T-P Test) ซึ่งแปลผลโดยนักจิตวิทยาคลินิก โดยอ้างอิงผลการวิเคราะห์และแปลผลภาพวาด จากหนังสือ “การวาดภาพเพื่อการประเมินและการรักษา” ของ ผศ.ดร.พริ้มเพรา ดิษยวณิช [5]

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร (Review Data)

3.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Data)

- 1) จากแบบสัมภาษณ์
- 2) การเยี่ยมบ้าน
- 3) การสังเกต
- 4) การจดบันทึก / การบันทึกเสียง
- 5) การถ่ายภาพ
- 6) ภาพวาด

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดแนวทางการให้สัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยใช้แนวคำถามในการวิจัยที่กำหนดขึ้น ข้อมูลที่ผู้วิจัยรวบรวมได้นั้น จะนำมาวิเคราะห์แบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการบรรยายเชิงพรรณนา การตีความหมายและการหาความสัมพันธ์ของข้อมูลต่างๆ อย่างมีเหตุผลเป็นสำคัญ ซึ่งผู้วิจัยได้ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลโดยใช้เทคนิคการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation Technique) ได้แก่ การตรวจสอบแบบสามเส้า

ด้านข้อมูล (Data Triangulation) ตรวจสอบโดยผู้วิจัยจะสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูล คือ 1) ครอบครัวบุญธรรมไทย 2) สัมภาษณ์บุคคลในชุมชนที่คุ้นเคยและสนิทสนมกับกลุ่มเป้าหมาย 3) สัมภาษณ์ครูพี่เลี้ยง หรือครูประจำชั้น ของเด็กที่ครอบครัวบุญธรรมไทยรับไปอุปการะเป็นบุตรบุญธรรม ในเรื่องเดียวกันว่ามีความแตกต่างหรือคล้ายคลึงกันอย่างไร และการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล (Methodological Triangulation) ผู้วิจัยใช้วิธีการหลาย ๆ วิธี ได้แก่ การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก ร่วมกับการสังเกต เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในประเด็นเดียวกันว่าจะได้ข้อมูลตรงกันหรือไม่ อย่างไร อีกทั้งยังได้วิเคราะห์และประเมินภาพวาดของเด็ก โดยนักจิตวิทยาคลินิก เพื่อตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลอีกทางหนึ่งด้วย

สรุปผล อภิปรายผลการศึกษา และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

1. ความสัมพันธ์ในครอบครัวบุญธรรมกับบุตรบุญธรรมจากผลการศึกษาพบว่า ครอบครัวบุญธรรม สมาชิกในครอบครัวมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีการมอบความรัก ความอบอุ่น ความห่วงใย ใส่ใจกันอย่างสม่ำเสมอ ทั้งในยามปกติ และยามเจ็บป่วย สมาชิกในครอบครัวให้ความเคารพซึ่งกันและกัน และให้กำลังใจซึ่งกันและกันเป็นประจำ มีการแสดงออกถึงความรักความห่วงใย และเชื้ออาหารต่อกันด้วยคำพูด และการแสดงออกอยู่เป็นประจำ เช่น ลูกหัวลูก กอด หอม และสัมผัสอย่างอ่อนโยน สมาชิกในครอบครัวมีการพูดคุยกันอยู่เป็นประจำ เช่น การพูดคุย ถึงเรื่องการเลี้ยงดูบุตร และปัญหาที่เกิดจากการเลี้ยงดูบุตร ตลอดจนพูดคุยหาวิธีการแก้ปัญหาต่าง ๆ จนได้ข้อสรุปที่ร่วมกัน สมาชิกทุกคนในครอบครัวรู้จักหน้าที่ของตน และรับผิดชอบงานในหน้าที่ของตนเองได้เป็นอย่างดี บุตรบุญธรรมทุกคน ได้รับการอบรมสั่งสอน และปลูกฝังสิ่งที่ดีงามอยู่เสมอ อีกทั้งสมาชิก ในครอบครัวยังมีกิจกรรม

ที่ทำร่วมกันอยู่เป็นประจำ คือ การรับประทาน
อาหารเย็นร่วมกัน การทำงานบ้านร่วมกัน การพักผ่อน
หย่อนใจ ดูโทรทัศน์ร่วมกัน การออกกำลังกาย
ร่วมกัน ตลอดจนการร่วมกิจกรรมงานบุญต่าง ๆ
และการพักผ่อนหย่อนใจนอกบ้าน เช่น การไปเดิน
ห้างสรรพสินค้า

2. ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวบุญธรรม กับชุมชน

จากผลการศึกษาพบว่าครอบครัวบุญธรรม
มีสัมพันธภาพที่ดีกับคนในชุมชนครอบครัว
บุญธรรม เปิดเผยมองการรับเด็กมาอุปการะ
เป็นบุตรบุญธรรมกับชุมชน โดยไม่คิดที่จะปิดบัง
ทางด้านคนในชุมชนได้ให้การยอมรับเด็กและ
ครอบครัวเป็นอย่างดี คนในชุมชนต่างก็รัก และ
เอ็นดูเด็กเป็นอย่างมาก เด็ก ๆ เข้ากับคนชุมชนได้
เป็นอย่างดี เมื่อหมู่บ้านมีงานประเพณี ครอบครัว
บุญธรรมต่างก็ให้ความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจ
กับคนในชุมชน ครอบครัวบุญธรรม และคนชุมชน
มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเอื้ออาทรต่อกัน ไม่มี
ความขัดแย้ง บาดหมางต่อกันแต่อย่างใด

3. ความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัวบุญธรรม กับโรงเรียน

จากการศึกษาพบว่า ความสัมพันธ์
ระหว่างครอบครัวบุญธรรมกับโรงเรียนมีความ
สัมพันธ์อันดีต่อกัน สมาชิกทุกคนในครอบครัว
ต่างให้การสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน
ยินดี และเต็มใจให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียน
อีกทั้งครอบครัวบุญธรรมมีความรู้สึกสบายใจ
ที่เด็กได้รับการดูแลอย่างดีระหว่างที่อยู่ที่โรงเรียน
ตลอดจนคุณครูมีความสนใจ ดูแล และใส่ใจในอารมณ์
จิตใจ สังคม และความรู้สึกนึกคิดของเด็ก
ระหว่างที่อยู่ที่โรงเรียนเป็นอย่างดี เด็กมีพัฒนาการ
สมวัย ร่าเริงแจ่มใส เข้ากับเพื่อน ๆ และคุณครูได้ดี
มีนิสัยเอาแต่ใจบ้าง แต่ก็อยู่บนพื้นฐานของความมี
เหตุผล

อภิปรายผลการศึกษา

ประเด็นด้านความสัมพันธ์ในครอบครัว
บุญธรรมกับบุตรบุญธรรม สัมพันธภาพระหว่าง
สมาชิกในครอบครัว และวิธีการเลี้ยงดูเด็กนั้น
แต่ละครอบครัวไม่แตกต่างกันมากนัก ทุกครอบครัว
ให้การเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ และแบบตามใจ
ผสมผสานกันไป มีการมอบความรัก ความอบอุ่น
ความห่วงใยใส่ใจกันอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งสอดคล้อง
กับ เฟา และเบลคิน (Faw and Belkin. อ้างถึง
ใน [11]) ที่ได้กล่าวถึงวิธีการอบรมเลี้ยงดูของ
ผู้ปกครองแบบใช้อำนาจแบบมีเหตุผลไว้ว่า วิธีการนี้
ผู้ปกครองจะอธิบายเหตุผลควบคู่ไปกับการอบรม
สั่งสอน การลงโทษจะไม่ใช้การลงโทษทางกาย
เมื่อทำดีก็จะได้รับคำชมเชย การอบรมสั่งสอนจะ
ให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง โดยแต่ละครอบครัวต่างก็
แสวงหาสิ่งที่ดีที่สุด ให้กับบุตรของตน เป็นต้นว่า
ส่งเสริมทางด้านการศึกษาค้นคว้าหาสถานที่ที่ดี
และมีคุณภาพให้กับบุตรได้เรียน อีกทั้งยังส่งเสริม
ทางด้านอารมณ์ สังคม และจิตใจ กับบุตร โดยการ
แสวงหาวัตถุ หรือสิ่งของต่าง ๆ มาตอบสนองต่อ
ความต้องการของบุตร ซึ่งความสัมพันธ์ในครอบครัว
และวิธีการเลี้ยงดูนี้ มีความเชื่อมโยงสอดคล้องกับ
แนวคิดทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่ ของครอบครัว
(Robert K. Merton อ้างถึงในอำไพพรรณ ปัญญาโรจน์,
[14]) ที่ว่าครอบครัวมีหน้าที่ต่อสมาชิกในครอบครัว
ในการตอบสนองความต้องการของสมาชิก
ในครอบครัว รวมทั้งให้การสนับสนุนด้านจิตใจ
การแสดงออกโดยการให้ความรัก ความอบอุ่น
ความเอาใจใส่แก่สมาชิก เพื่อให้สมาชิกมีสุขภาพจิตดี
มีบุคลิกภาพมั่นคง ซึ่งสอดคล้องกับ พูนสุข ช่วยทอง
[4] ที่กล่าวว่าคนจะมีบุคลิกภาพเป็นอย่างไร
จะเป็นคนโดยสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์
สังคม และจิตวิญญาณหรือไม่มากนักน้อยเพียงใด
ขึ้นอยู่กับสิ่งที่ครอบครัวมอบให้ และสอดคล้องกับ
อภิวัดน์ เพชรเรือง [12] ที่กล่าวว่าเด็กที่เติบโตมา
ในครอบครัวที่พ่อแม่ดูแลเอาใจใส่ให้ความรักและ

ตอบสนองความต้องการตามวัยอย่างเหมาะสม เมื่อเติบโตขึ้นจะมีบุคลิกภาพที่เชื่อมั่นในตนเอง กล้าคิด กล้าแสดงออกในขอบเขตที่มีเหตุผล

ประเด็นด้านความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว บุญธรรมกับชุมชน ครอบครัวบุญธรรมมีสัมพันธภาพที่ดีกับคนในชุมชน และเปิดเผยเรื่องการรับเด็ก มาอุปการะเป็นบุตรบุญธรรมกับชุมชน ทางด้าน คนในชุมชนได้ให้การยอมรับเด็กและครอบครัว อีกทั้ง เด็กยังสามารถเข้ากับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี เมื่อหมู่บ้านมีงานประเพณี ครอบครัวบุญธรรม ต่างก็ให้ความร่วมมือ ร่วมแรง ร่วมใจกับคนในชุมชน มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเอื้ออาทรต่อกัน อีกทั้ง ยังมีการพูดคุยแลกเปลี่ยน ข่าวสาร และความคิดเห็น ซึ่งกันและกันอยู่เสมอ ตลอดจนมีการแบ่งปันอาหาร และแลกเปลี่ยนสิ่งของให้แกกันและกันอยู่เป็นประจำ ซึ่งการที่เด็กและครอบครัวมีความสัมพันธ์อันดีกับ คนในชุมชนนี้สืบเนื่องมาจากครอบครัวบุญธรรม ได้ซึมซับประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ มาตั้งแต่ รุ่นบรรพบุรุษ และปฏิบัติสืบทอดต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น ส่งผลให้ครอบครัวบุญธรรมได้เรียนรู้ประเพณี วัฒนธรรม ตลอดจนการอยู่ร่วมกันกับคนในชุมชน ได้เป็นอย่างดี ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ส่งผลให้ครอบครัว บุญธรรม สามารถใช้ชีวิตและอยู่ร่วมกันกับคน ในชุมชนได้อย่างปกติสุข ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎี การเรียนรู้ทางสังคมของแบนดูรา ที่กล่าวไว้ว่า การเรียนรู้เกิดจากการที่บุคคลเกิดการเลียนแบบ ตัวแบบ (Model) ทั้งหลายในสังคม โดยอาศัย การสังเกต (Observation) ซึ่งปกติแล้วตัวแบบ ที่มีอิทธิพลต่อการเลียนแบบนั้นมักจะเริ่มต้นมาจาก ตัวแบบที่มีความใกล้ชิดต่อบุคคลนั้นก่อน เช่น พ่อแม่ พี่น้อง ครูอาจารย์ และขยายไปถึงบุคคลที่มีชื่อเสียง และบุคคลที่ตนชื่นชอบ เช่น ดารา นักร้อง นักแสดง เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวมไปถึงตัวแบบที่เป็นเรื่องราว ในหนังสือ ภาพยนตร์ โทรทัศน์ ตำนาน หรือตัว แบบจากคำบอกเล่าอีกด้วย [3] ซึ่งสอดคล้องกับ คัณนาค มณีศรี [2] ได้กล่าวว่าพฤติกรรมจำนวนมาก ของมนุษย์ขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่ได้มาจาก

การดำเนินชีวิต สิ่งมีชีวิตเรียนรู้จากประสบการณ์ หากสำรวจพฤติกรรมที่เราทำในชีวิตประจำวัน ตั้งแต่ การตื่นด้วย เสียงนาฬิกาปลุก การอาบน้ำแต่งตัว การเดินทางไปโรงเรียนหรือไปทำงาน จะเห็นได้ว่า การเรียนรู้เข้ามามีบทบาทในทุกพฤติกรรมที่กล่าวมา ทั้งสิ้น มนุษย์เรียนรู้ที่จะร้องไห้เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ เรียนรู้ที่จะรักคนที่รักกับเรา หรือเกลียดคนที่ร้าย กับเรา และการเรียนรู้ที่จะต่อสู้กับอุปสรรคต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการกับวิถีชีวิต และ ความเป็นอยู่

ประเด็นด้านความสัมพันธ์ระหว่างครอบครัว บุญธรรมกับโรงเรียน ครอบครัวบุญธรรมกับโรงเรียน มีความสัมพันธ์อันดีต่อกัน ครอบครัวบุญธรรม ให้การสนับสนุนและส่งเสริมกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียน ได้เป็นอย่างดี ผู้ปกครองและคุณครูร่วมกันปรึกษาหารือเกี่ยวกับเด็กในด้านต่าง ๆ ที่ส่งเสริมพัฒนาการ ตลอดจนพฤติกรรมอันพึงประสงค์ ให้เกิดขึ้นกับเด็ก และต่างก็มีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาพฤติกรรม ของเด็กด้วย ซึ่งสอดคล้องกับทฤษฎีพัฒนาการทาง จิตสังคม (Psychosocial development) ของ อีริก อีริคสัน นักจิตวิทยาชาวอเมริกัน (อ้างถึงใน อภิวัฒน์ เพชรเรือง [12]) ได้กล่าวไว้ว่ามนุษย์ จะสามารถพัฒนาได้ดีหรือไม่ขึ้นอยู่กับว่า ในแต่ละ ช่วงอายุบุคคลจะสามารถมีพัฒนาการที่ดี และได้รับการตอบสนองอย่างเต็มที่หรือไม่ หากมีพัฒนาการ ที่ดีและได้รับการตอบสนองเต็มที่ บุคคลนั้น จะมีบุคลิกภาพที่ดีและพร้อมที่จะพัฒนาในขั้นต่อไปอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น เมื่อเด็กหิวก็ได้กินนม เมื่อเด็กฉี่รดที่นอนก็ได้เปลี่ยนผ้าอ้อม ซึ่งจะส่งผล ให้เด็กพัฒนาความรู้สึกให้มีความเชื่อมั่นในสภาพ แวดล้อมและพร้อมที่จะเรียนรู้ต่อไป ซึ่งถ้าสิ่งแวดล้อม ที่เด็กประสบอยู่ทำให้เด็กมีความสุข จะส่งผลทำให้ เด็กเป็นผู้มองโลกในแง่ดี มีความเชื่อมั่นในตนเอง เกิดความไว้วางใจผู้อื่น ในทิศทางเดียวกัน จิราภรณ์ เอมเยี่ยม (อ้างถึงในอภิญา ยุทธาวิทย์ และ วีระชาติ ยุทธาวิทย์, [11]) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบ สำคัญที่มีอิทธิพลต่อการปรับตัวของเด็ก ไว้ว่า

ถ้าเด็กได้รับความรักความอบอุ่นจากครอบครัว และได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตย จะทำให้เด็กสามารถปรับตัวได้ดี และยังพบว่าพ่อแม่ที่มีเจตคติที่ดีต่อลูกของตน ให้ความรักและการยอมรับนับถือ จะทำให้เด็กเกิดการปรับตัวที่ดี ซึ่งมีความสอดคล้องกับ Bempah K. [14] ที่ว่า ความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูและสมาชิกในครอบครัว มีความสำคัญต่อการพัฒนาการที่ดีของเด็ก ซึ่งงานวิจัยได้กล่าวไว้ว่าระดับการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองเด็กกับการทำกิจกรรมของเด็กในโรงเรียนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เด็กมีพัฒนาการที่เหมาะสม และมีความสุขต่อการเรียนรู้กับสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

ผู้วิจัยควรเข้าไปฝังตัวอยู่ในพื้นที่ครอบครัวบุญธรรมอาศัยอยู่กับครอบครัวบุญธรรมให้มากกว่านี้ จึงจะทำให้ผู้วิจัยสัมผัส และรับรู้ถึงวิถีชีวิตของครอบครัวบุญธรรมได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างครอบครัวบุญธรรม บุตรบุญธรรม และผู้วิจัยอีกด้วย

ผู้วิจัยควรใช้เวลาในการทำควมคุ้นเคยกับเด็กก่อนการเข้าไปเก็บข้อมูลสักช่วงเวลาหนึ่ง เพื่อที่ว่าเด็กจะได้คุ้นเคย ไม่เขินอาย และให้ความร่วมมือกับผู้วิจัยในการเก็บข้อมูลได้เป็นอย่างดี

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการเลี้ยงดูระหว่างบุตรบุญธรรมไทยและบุตรบุญธรรมต่างประเทศ ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร และรูปแบบการเลี้ยงดูดังกล่าวนี้ ส่งผลให้เด็กเป็นอย่างไร เพราะจะได้นำผลการศึกษาดังกล่าวมาปรับใช้เป็นแนวทางในการเลี้ยงดูเด็กให้กับครอบครัวบุญธรรม ส่งผลให้เด็กได้รับการเลี้ยงดูที่เหมาะสม มีพัฒนาการทางร่างกายและจิตใจที่สมบูรณ์ และสามารถปรับตัวให้อยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างปกติสุข

2.2 ควรศึกษาถึงการพัฒนารูปแบบการเลี้ยงดูบุตรบุญธรรม ให้มีความเหมาะสมกับสภาพสังคมปัจจุบัน เพื่อครอบครัวบุญธรรม หรือผู้ที่เกี่ยวข้องด้านการเลี้ยงดูเด็กจะได้นำมาปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ครอบครัว และสังคมต่อไป

2.3 ควรทำการวิจัยระหว่างสถานสงเคราะห์ในประเทศไทย และสถานสงเคราะห์ในต่างประเทศ เกี่ยวกับเรื่องความสัมพันธ์ในครอบครัวบุญธรรม ว่าเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ส่งผลให้เกิดการพัฒนางาน และสร้างมาตรฐานให้กับผู้ปฏิบัติงานและครอบครัวบุญธรรมต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- [1] คัดนางคัมณีศรี. **จิตวิทยาทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ช่อระกา การพิมพ์. 2555
- [2] จิราภา เต่งไตรรัตน์ และคณะ. **จิตวิทยาทั่วไป**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2550.
- [3] เดิมศักดิ์ คทวนิช. **จิตวิทยาทั่วไป**. กรุงเทพฯ: บริษัท ส. เอเชียเพรส (1989); 2546.
- [4] พูนสุข ช่วยทอง. **ครอบครัวและคุณภาพเด็ก**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิชญ์การพิมพ์; 2548.
- [5] พร้มเพรา ดิษยวณิช. **การวาดภาพเพื่อการประเมินและการรักษา**. เชียงใหม่: ห้างหุ้นส่วนจำกัดเชียงใหม่โรงพิมพ์แสงศิลป์; 2544.
- [6] สถานสงเคราะห์เด็กบ้านแคนทอง. 2552. **รายงานผลการดำเนินงานประจำปี 2552**. [ม.ป.ท.:ม.ป.พ.].
- [7] สถานสงเคราะห์เด็กบ้านแคนทอง. 2553. **รายงานผลการดำเนินงานประจำปี 2553**. [ม.ป.ท.:ม.ป.พ.].
- [8] สถานสงเคราะห์เด็กบ้านแคนทอง. 2554. **รายงานผลการดำเนินงานประจำปี 2554**. [ม.ป.ท.:ม.ป.พ.].

- [9] สำนักงานกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว. **ครอบครัวไทย** [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.]; 2547.
- [10] สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็ก เยาวชน ผู้ด้อยโอกาส และผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. **สรุปสาระสำคัญ นโยบาย และแผนยุทธศาสตร์ระดับชาติ ด้านการพัฒนาเด็กตามแนวทาง “โลกที่เหมาะสมสำหรับเด็ก” (พ.ศ. 2550 –2559).** พิมพ์ครั้งที่ 2. [ม.ป.ท.:ม.ป.พ.]; 2550.
- [11] อภิญา ยุทธชาวิทย์ และวีระชาติ ยุทธชาวิทย์. **ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการอบรมเลี้ยงดู การปรับตัวทางสังคมกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักศึกษาชั้นปีที่ 1 หลักสูตรประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงสาขารณสุขศาสตร์ (ทันตสาธารณสุข) วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดขอนแก่น.** รายงานการวิจัยขอนแก่น: วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดขอนแก่น; 2552.
- [12] อภิวัฒน์ เพชรเรือง. **บทบาทสมาชิกสภาเทศบาลในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของครอบครัวเพื่อป้องกันภัยยาเสพติดชุมชนในเขตเทศบาลนครนนทบุรี.** [รายงานการศึกษาระดับปริญญาวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต]. ขอนแก่น: วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น; 2554.
- [13] อำไพพรรณ ปัญญาโรจน์. **การอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียน. คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสถาบันราชภัฏจันทรเกษม:** ม.ป.พ.; 2545.
- [14] Bempah K. Children and separation socio-genealogical connectedness perspective. New York: Routledge; 2007.